

УДК 378:316-052

Дячок Н.В.,

лаборант кафедри теорії та історії педагогіки

Гуманітарного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті теоретично обґрунтовано навчання в університеті як пріоритетний чинник формування соціальної мобільності студентів, який може бути взятий за основу при дослідженні процесу формування фахової культури спеціалістів у освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Ключові слова: соціальна мобільність, професійна мобільність, соціальна стратифікація.

У суспільствах перехідного типу, яким є сучасна Україна, особливо важливими як для розвитку й верифікації загальної теорії, так і для вирішення конкретних завдань соціології є вивчення й прогнозування процесів соціальної стратифікації й мобільності, факторів, які їх визначають, і відбиття цих процесів у свідомості українців.

Кожна особистість приходить в життя як найвища цінність, щоб впродовж всього свого життя розвиватися, формувати особистісні якості, навчатися в освітньому просторі, бути успішною і щасливою, ефективно для соціуму і власне для себе реалізовувати основні, найбільш значущі функції людини – бути трудівником, сім'янином, громадянином. Іншими словами, вищезазначене можна назвати успішною життєвою самореалізацією [8].

Духовний досвід, основні моральні аспекти навчання та виховання найбільш ефективно передаються не словесно, а через повчання, поведінку та дії, які дають змогу займати активну позицію в будь-якому соціумі. Одним із найбільш продуктивних шляхів успішної зміни статусу індивіда є освіта, звернена до духовних можливостей людини, її морально-етичного та художньо-естетичного розвитку, що є суттєвим і значущим підґрунтям для сучасної соціальної мобільності молоді. Вища освіта, зокрема навчання в університеті,

створює найбільш сприятливі умови як для інтеграційних зв'язків в освіті, так і для забезпечення успішної життєвої самореалізації.

Різні аспекти проблеми формування соціальної мобільності студентів досліджували С. Кугель [2] (професійна мобільність у науці), О. Симончук [6] (механізми професійної мобільності спеціалістів з вищою освітою), О.А. Малигіна [4] (професійна мобільність випускника технічного університету як одна з цілей вищої освіти), П.А. Сорокін [7] (соціальна стратифікація і соціальна мобільність) та інші. Однак, незважаючи на результативність здійснених напрацювань, деякі теоретично-прикладні аспекти проблеми потребують подальших наукових розвідок. Зокрема, це стосується дослідження потенціалу комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища ВНЗ як засобу формування професійних компетентностей у майбутніх учителів. Це й визначає мету і завдання нашого дослідження, а саме: висвітлення навчання в університеті як пріоритетного чинника формування соціальної мобільності.

У сучасній освітній практиці соціальна мобільність, активна позиція педагога, вихователя, наставника, їх діяльність та взаємодія саме в період навчання в університеті стають необхідними умовами успішного професійного становлення майбутнього фахівця впродовж всього життя.

Безпосереднє відношення до успішної життєвої самореалізації має соціальна мобільність, насамперед у професійній підготовці сучасного фахівця в умовах вищої освіти.

Сучасна вища освіта передбачає відкритість майбутньому. Її подальший розвиток повинен спрямовуватися на подолання замкненості освітнього простору й надання освітньому процесу творчого характеру, що потребує нової освітньої моделі, яка відповідала б реаліям інформаційного суспільства, стрімким інтеграційним процесам в освіті, розвитку соціального простору.

Зазначимо, що розвиток соціального простору можна прослідкувати через зміну індивідом чи соціальною групою соціальної позиції, місця в соціальній структурі, яка називається соціальною мобільністю. Цей термін був запроваджений П. Сорокіним для позначення явища пересування індивіда в соціальному просторі [7, 31].

Під соціальним простором розуміємо поле соціальної діяльності, яке охоплює сукупність значимих соціальних груп, індивідів, об'єктів в тому чи іншому їх взаємному розташуванні.

Соціальна мобільність може бути різних типів: горизонтальна й вертикальна, між різними поколіннями і в межах одного покоління. Горизонтальна мобільність означає пересування людей у межах одного й того самого соціального рівня, без зміни статусу або зі зміною на інший, еквівалентний попередньому. Наприклад, учений, професор займався науково-дослідною працею в НДІ, потім перейшов на викладацьку роботу до ВНЗ на ту ж посаду професора. Вертикальна мобільність означає зміну статусу на вищий або нижчий, тобто рух угору або донизу в системі соціальних позицій. Наприклад, пересування з посади старшого викладача на посаду доцента. Мобільність поколінь – це зміна соціального становища дітей порівняно з батьками (зміна статусу від батька до сина).

Суспільство може впливати на статуси індивідів, підвищувати або знижувати їх. Одні студенти, що володіють талантом, енергією, молодістю, повинні витіснити з вищих статусів інших студентів, що не володіють цими якостями. Залежно від цього розрізняють висхідну і спадну соціальні мобільності (соціальний підйом та соціальне падіння). Висхідні течії професійної, економічної і політичної мобільності існують у двох основних формах: як індивідуальний підйом, або перехід індивідів з нижчого прошарку до вищого, і як створення нових груп індивідів з їх включенням, що можливе як співіснування з уже існуючими групами цього прошарку або як заміщення їх.

Горизонтальна мобільність передбачає зміну людиною протягом свого життя одного статусу на інший, приблизно еквівалентний. Прикладом можуть слугувати переміщення людини з православної у католицьку релігійну групу, з одного громадянства в інше, з однієї сім'ї (батьківської) в іншу (свою власну, новоутворену), з однієї професії в іншу. Подібні «рухи» відбуваються без помітної зміни соціального стану у вертикальному напрямі.

Мобільність за вертикаллю є найбільш важливим процесом, сукупністю взаємодій, які сприяють переходу студента або соціального об'єкта з одного соціального прошарку в інший. Вертикальні переміщення індивідів завжди цікавили соціологів. Так, П. Сорокін сформулював основні принципи такого пересування [7, 375–418]. Немає такого суспільства, де не припускалося б жодного пересування. Воно відбувається навіть у кастовій системі. Але немає і таких суспільств, де б ці переміщення відбувалися цілком вільно.

У кожному суспільстві така «перепустка» регулюється соціальними інститутами. Вони тестують кожного кандидата на доцільність переміщення, на відповідність його нормам і принципам тієї верстви, куди він пересувається. Соціальні інститути, за словами П. Сорокіна, є «соціальними ліфтами», які переміщують індивідів з однієї верстви до іншої. Так, інститут політики не тільки формує свідомість мас, але й дає змогу найбільш політично свідомим особам пересунути на вищі поверхи соціальної ієрархії й посідати керівні посади [7, 394].

Один з основних факторів формування соціальної мобільності – професія. В інформаційному суспільстві розвиток передових технологій дає поштовх появи нових професій, що вимагають високої кваліфікації і підготовки, з одного боку, і є високооплачуваними та престижними – з іншого. Внаслідок цього зростає рівень мобільності як добровільної, орієнтованої на досягнення, так і вимушеної, заснованої на необхідності підвищення кваліфікаційного рівня.

Професію ми отримуємо завдяки здобуттю вищої освіти, яку ми можемо назвати ще одним пріоритетним фактором формування соціальної мобільності.

М. Вебер зазначав, що саме освіта є чинником соціальної мобільності, як критерії домагань на «...позитивні або негативні привілеї стосовно соціального престижу» вказував, по-перше, спосіб життя, по-друге, «формальну освіту, що полягає в практичному або теоретичному навчанні і засвоєнні відповідного способу життя», і, по-третє, престиж народження чи професії [1, 147–156]. З іншого боку, П.А. Сорокін відзначав, що «роль каналу, яку виконує сучасна школа, стає все більш значущою, адже, по суті, вона взяла на себе функції, які раніше виконувалися церквою, родиною і деякими іншими інститутами» [7, 315–381].

Із збільшенням в суспільстві кількості людей, які здобували вищу освіту, збільшується кількість досяжних статусів, яка зумовлюється активізацією функції освіти як чинника соціальних переміщень. Освіта в усьому світі закономірно стає головним каналом соціальних зрушень, як правило висхідних, які вмотивовують виникнення складних видів праці, великих прибутків і престижу. Завдяки їм класова структура суспільства стає більш відкритою, соціальне життя – більш егалітарним, а несприятливі відмінності у розвитку різних соціальних груп реально пом'якшуються.

Відтворення соціальних класів, груп і прошарків, приналежність до яких зумовлена освітніми сертифікатами, впливає на мобільність студентства. Вища школа дає студентам неоднакову освіту, нерівний розвиток здібностей і навичок, тому створюється становище, коли випускники навіть з вищою освітою одержують різні стартові можливості у професійній діяльності, що формує соціальну мобільність різних типів.

У підсумку вивчення освіти як чинника соціальної мобільності можна зробити таке узагальнення: люди як члени соціуму знаходяться в постійному русі, а суспільство – у розвитку. Соціальна мобільність спирається головним чином на історію людства. Звичайно, соціальні переміщення відбуваються не просто через подолання істотних суспільних бар'єрів, доступність шляхів для соціального руху студентства залежить і від студента як індивіда, і від структури суспільства, в якому він живе.

Процес мобільності реалізується у різних формах – від простого переходу із сім'ї в сім'ю до складних дій, спрямованих на досягнення високого статусу. Тому мобільність багато в чому залежить від мотивації індивідів і їх стартових можливостей. Характер процесів мобільності у різних суспільствах і соціальних групах різний, залежить від особливостей структури суспільства або групи.

Значущість здійсненого аналізу полягає в тому, що вивчення соціальної мобільності, зокрема, формування соціальної мобільності вчителів в умовах навчання в університеті, є необхідним і актуальним з позиції інтегрованого суспільства та вимог, які висуває суспільство до вищої освіти.

Джерела

1. Вебер М. Основные понятия стратификации // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 147–156.
2. Кугель С.А. Профессиональная мобильность в науке / С.А. Кугель. – М.: Наука, 1983. – 372 с.
3. Мальгина О.А. Профессиональная мобильность выпускника технического университета как одна из целей высшего образования / О.А. Мальгина // Наукоемкие технологии. – 2009. – Т. 10. – № 7. – С. 73–80.
4. Мерзлякова Н.С. Профессиональная мобильность студента университета в контексте поликультурного образования / Н.С. Мерзлякова // Вестник Башкирского университета. – 2009. – № 3. – С. 1007–1010.

5. Сайфутдинова Е.В. К вопросу о профессиональной мобильности молодежи в условиях становления рыночных отношений / Е.В. Сайфутдинова // Современное состояние и перспективы развития гуманитарных наук : сб. ст. Ч. II. – Одесса, 1997. – С. 38–42.
6. Симончук Е.В. Механизм межпрофессиональной мобильности специалистов с высшим образованием / Е.В. Симончук // Подвижность структуры: Современные процессы социальной мобильности. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1999. – С. 135–149.
7. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред. А.Ю. Соколова. – М., 1992. – 418 с.
8. Чернуха Н.М. Формування соціальної мобільності студентів в сучасному інтеграційному освітньому просторі / Н.М. Чернуха // Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість : зб. матер. конф., 13–15 листоп. 2012 р. – С. 91–101.
9. Добрышина Е.В. Профессиональная мобильность как один из критериев качества образования [Электронный ресурс] / Е.В. Добрышина. – Режим доступа : <http://fh.kubstu.ru/juk/vipusk6.htm>

В статье теоретически обосновано обучение в университете как приоритетный фактор формирования социальной мобильности студентов, который может быть взят за основу при исследовании процесса формирования профессиональной культуры специалистов в образовательной среде высшего учебного заведения.

Ключевые слова: социальная мобильность, профессиональная мобильность, социальная стратификация.

The article theoretically deals with the study at university as a priority factor in the social mobility formation of students, which can be taken as a basis for the study of the process of professional culture formation in the educational environment of higher education institution.

Key words: social mobility, professional mobility, social stratification.